

ЖОВТНЕВИЙ ПЕРЕВОРОТ 1917 РОКУ: СПРОБИ ЗАГАЛЬНОРОСІЙСЬКИХ СОЦІАЛІСТИЧНИХ ПАРТІЙ ПОЗБАВИТИ БІЛЬШОВИКІВ ВЛАДИ

У статті проаналізовано ставлення загальноросійських партій (меншовиків, есерів, Бунду) до більшовицького перевороту 1917 р., розкрито позицію окремих партійних течій щодо можливої участі в Раднаркомі, висвітлено спробу створення коаліційного соціалістичного уряду від народних соціалістів до більшовиків.

Ключові слова: більшовицький переворот 1917 р., меншовики, есери, Бунд, Раднарком, коаліційний соціалістичний уряд.

Жовтневий переворот 1917 р. у Петрограді став початком масштабних суспільно-політичних трансформацій на терені колишньої Російської імперії. Глобальність наслідків цієї події змушує практично кожне нове покоління вітчизняних і закордонних істориків повертатися до її переосмислення й зрозуміти чи існувала реальна альтернатива іншого розвитку.

Метою статті є аналіз ставлення загальноросійських соціалістичних партій до більшовицького перевороту та з'ясування причин чому їхні спроби запобігти становленню однопартійної влади більшовиків зазнали поразки.

Повалення Тимчасового уряду та створення більшовицького Раднаркому наприкінці жовтня 1917 р. абсолютно не означало, що питання влади вже остаточно вирішено в Росії. Повноваження новоствореного уряду не визнали не тільки консервативні та ліберальні кола, а й соціалістичні партії меншовиків і есерів.

Вдень 26 жовтня 1917 р. ЦК РСДРП(об'єднаної) ухвалив резолюцію, в якій «захоплення влади більшовиками шляхом воєнного заколоту» характеризувалося як насилля над волею демократії та узурпація прав народу. Основним завданням моменту вбачалося «згуртування всіх пролетарських і демократичних сил для запобігання розгрому революції або повного торжества анархії, протидія тиску контрреволюції». Органами такого згуртування мали виступати Комітети громадського порятунку для захисту республіки. Головними гаслами проголошувалося скликання Установчих зборів і терміновий початок переговорів щодо підписання миру¹.

Однак меншовиків-оборонців таке рішення не влаштувало. В той же день їхні загально-міські збори в Петрограді, де були присутні представники деяких заводів і військових частин, визнали доцільним рішуче відмежуватися від тактики ЦК. Єдино законним урядом до Установчих зборів меншовики-оборонці пропонували вважати уряд О. Керенського. На зібранні лунали пропозиції щодо необхідності створення «військово-політичного центру» для рішучих дій, орієнтовуючись «на швидкі кровопролиття в Петрограді, або на швидкі неминучі кровопролитні конфлікти по всій Росії»². Меншовики України також засудили повстання більшовиків. Так, відозва Київського комітету партії трактувала його як крок, що кинув країну «в жадливий стан громадянської війни», а заклик до повстання як злочин.

Із засудженням більшовиків виступили й есери. Для ЦК ПСР збройний виступ не був несподіванкою, але він не міг будь-яким чином запобігти йому, обмежившись лише словами. 25 жовтня ЦК ПСР видав звернення «До всієї революційної демократії Росії», в якому засуджувалася «самим рішучим чином» і характеризувалася «безумною» спроба більшовиків захопити державну владу збройною силою за день до відкриття II Всеросійського з'їзду рад і за місяць до Установчих зборів. У документі заявлялося, що есери не ввійдуть до складу радянського уряду, сформованого більшовиками, а ЦК буде всіма засобами прагнути до створення політичного центру, який стане зосередженням усіх революційних сил для боротьби з більшовиками і можливими спробами контрреволюції. До створення такого центру революційна демократія закликала «зберігати всілякий спокій, утримуватися від усяких окремих збройних виступів»³. Будучи впевненим, що більшовики зазнають поразки, есерівське керівництво з метою його прискорення, накреслило план дій за трьома напрямками: 1) ізоляція більшовиків

від мас; 2) збройні виступи проти них; 3) створення однорідного соціалістичного уряду без більшовиків, який об'єднав би та очолив сили демократії в боротьбі з ними і довів країну до Установчих зборів⁴.

Відтак фракція есерів залишила II з'їзд Рад, заявивши, що захоплення влади більшовиками є злочином перед батьківщиною і революцією та знаменує собою початок громадянської війни й зрив Установчих зборів. Було вирішено також відкликати членів партії з політичних організацій, на які спиралася більшовицька влада – Воєнно-революційного комітету, ЦВК, Петроградської та інших більшовицьких рад робітничих і солдатських депутатів.

Регіональні есерівські осередки в Україні по-різному сприйняли постанови ЦК. Праві їх підтримали й виступили проти встановлення влади рад на території України. Відмінну позицію зайняли ліві есери Києва, Харкова, Катеринослава, Полтави, Одеси та ін. міст, засудивши рішення ЦК та заявивши про свою непідлеглість йому. Вони визнавали неминучість соціалістичної революції, позитивно сприйняли постанови II з'їзду Рад про мир і землю, входили до складу створених більшовиками ревкомів. Але ліві есери України виявили хитання, невпевненість у питанні про владу. Наприклад, це продемонструвала загальноміська конференція лівих есерів Харкова, яка проходила 5 листопада 1917 р. Частина її делегатів визнала необхідність встановлення радянської влади, а більшість виступила за створення однорідного соціалістичного уряду⁵.

Не підтримав Жовтневе збройне повстання й Бунд. Його лідери А. Ерліх і Р. Абрамович покинули зал засідань II Всеросійського з'їзду рад, заявивши, що вони готові загинути разом із Тимчасовим урядом і вирушили до Зимового палацу⁶. В Україні Південний обласний комітет Бунду звернувся з відозвою до єврейського населення, в якій закликав бути обережними і не брати участі в більшовицьких авантюрах⁷. Своє ставлення до подій в Петрограді бундівці України висловили 26 жовтня 1917 р. на засіданні Київської міської думи. Від імені партії виступив М. Рафес, зокрема, зазначивши: «Авантюра, яка розігрується більшовиками, ставить під загрозу скликання Установчих зборів і відкриває клапан анархії і погромним виступам, і за таких умов, навіть якби більшовики перемогли, то вони недовго залишилися б при владі. Більше ми не можемо підтримати ні Тимчасовий уряд, ні виступ більшовиків, які на сьогодні можуть довести країну до анархії, а ми будемо підтримувати Виконавчий комітет Ради робітничих депутатів»⁸.

1 листопада 1917 р. бюро Південного обласного комітету відправило місцевим осередкам циркулярну депешу. У ній зазначалося, що необхідно відмежуватися від більшовицької диктатури в центрі і на місцях. Щодо центральної влади партійна позиція визначалася формулою «революційно-демократична у складі представників усіх соціалістичних партій від народних соціалістів до більшовиків, без коаліції з кадетами та великою буржуазією»⁹. Ця платформа була підтверджена ЦК на розширеній нараді 7 листопада 1917 р., а також на Мінській конференції та на нараді Південного обласного комітету в Києві 18 листопада¹⁰. На останній йшлося про те, що поки більшовики триматимуться влади, завдання полягає в тому, щоб активно пропагувати ідею невизнання й готувати «падіння і перехід влади до всієї революційної демократії»¹¹.

Водночас усередині партії існували й певні розбіжності щодо оцінки петроградських подій. Зокрема, Катеринославська, Херсонська, Одеська організації виступили на підтримку жовтневого повстання, а їхні представники вступили у більшовицькі революційні комітети. Подібні дії були різко засуджені на Мінській конференції Бунда та на нараді Південного обласного комітету¹². Про відсутність єдності в лавах партії йшлося й на його VIII з'їзді, що відбувся в грудні 1917 р. У виступах делегатів підкреслювалося, що практично в усіх місцевих організаціях посилюється інтернаціоналістське крило. Так, М. Рафес наголосив, що в Україні «у цілому ряді південних бундівських організацій відбуваються внутрішньофракційні тертя по лінії інтернаціоналістів і оборонців, що заважає плідності бундівської роботи»¹³.

Але все ж таки домінуючим настроєм у Бунді було невизнання більшовицької влади. Загальну партійну позицію передав у своєму виступі на загальноросійському з'їзді меншовиків у грудні 1917 р. М. Лібер: «Ніяких компромісів із контрреволюційним більшовизмом бути не повинно. Якщо ми хочемо відколоти від більшовизму робітничі маси, ми, перш за все, повинні відколоти від більшовизму себе. Ми повинні зберегти самостійну позицію, але не боятися підтримувати партії, з якими нам по дорозі. Як нам не підтримувати кадетів у їх боротьбі за елементарні свободи проти більшовиків!»¹⁴.

Більшовицький переворот засудила й інша єврейська партія – Поалей-Ціон. 1 листопада 1917 р. ЦК ухвалив резолюцію, яка оцінила дії більшовиків як розкол єдиного революційного фронту на два непримиренних табори. Вихід із кризи партія вбачала в угоді «усіх груп революційної демократії і створенні однорідної демократичної влади, яка доведе до скликання Установчих зборів»¹⁵. Подібну позицію відстоювали й польські політичні партії.

Таким чином, аналіз партійних документів свідчить, що більшовицьке повстання не визнала більшість загальноросійських і національних партій. Відстоюючи демократичні засади організації центральної російської влади вони виступили за створення однорідного соціалістичного уряду, в якому більшість не повинна була належати більшовикам.

У центрі Росії противники більшовиків об'єдналися навколо створеного 26 жовтня 1917 р. Комітету порятунку батьківщини і революції. Головними його організаторами виступили меншовики і есери – члени Петроградської міської думи. До його складу ввійшли представники міської думи, президії Передпарламенту, колишнього ВЦБК, члени фракцій меншовиків і есерів, які залишили II з'їзд Рад, представники профспілки залізничників і Поштово-телеграфної спілки, Центрофлоту, а також ЦК меншовиків і есерів. У перші дні після приходу до влади більшовиків комітет закликав урядовців і населення утримуватися від визнання Раднаркому та виконання його наказів, заявив про своє право знову зібрати Тимчасовий уряд.

Керівництво Комітету порятунку розробило план контрповстання в Петрограді, пов'язавши його зі вступом до столиці козаків Краснова, яких невдовзі очікували. Але вночі 29 жовтня 1917 р., ще до початку наступу Краснова, про ці наміри стало відомо Воєнно-революційному комітету. Тому вже на наступний ранок Комітет порятунку був змушений розпочати відкриті військові дії проти більшовиків. Юнкера військових училищ столиці захопили Петроградський телефонний вузол, готель «Асторію» та Держбанк й почали підготовку до штурму Смольного. Однак, із всіх військових, що перебували в Петрограді, виступ підтримали тільки юнкера, які явно не могли тягатися силами, які швидко зібрав Воєнно-революційний комітет. Тому об'єкти, захоплені вранці 29 жовтня юнкерами, були легко ізольовані та блоковані. Ще до наступу ночі всі військові училища капітулювали й стихійний заколот був практично придушений¹⁶.

Проти сформованого більшовиками уряду активно виступив також Всеросійський виконком профспілки залізничників (Вікжель), в якому провідне становище займали помірковані соціалісти. Вікжель претендував на роль посередника між Воєнно-революційним комітетом і Комітетом порятунку, а також виступав за створення однорідного соціалістичного уряду, який мав об'єднати представників усіх соціалістичних груп від правих до крайньолівих, тобто від народних соціалістів до більшовиків. Із цією метою Вікжель призначив на 29 жовтня 1917 р. нараду соціалістичних партій й погрожував, що якщо ворогуючі сторони не припинять військових дій і не почнуть переговори щодо створення уряду більш широкого складу, то опівночі 29 жовтня розпочнеться загальний страйк залізничників. Загроза була достатньо серйозною, бо, позбавивши Петроград зв'язку з країною і перекривши доступ продовольства, Вікжель міг поставити новий уряд у досить скрутний стан. Саме це стало однією з причин, в силу яких більшовики погодились взяти участь у скликаній Вікжелем нараді. Нарада, як і планувалося, почалася ввечері 29 жовтня.

Вікжелю вдалося організувати політичні переговори на високому рівні, але він не зміг домогтися припинення військових дій. Вирішальна битва між силами Краснова, які нараховували приблизно тисячу козаків, й силами більшовиків, які перевищували майже в десять разів і складалися із загонів робітників, солдат Петроградського гарнізону та матросів-балтійців, відбулася 30 жовтня на Пулковських висотах на північ від Царського Села. Обидві сторони зазнали значних втрат. До кінця дня наступ деморалізованих сил Краснова був зупинений, козаки змушені були відійти до Гатчини й через два дні згодилися припинити спротив й видати О. Керенського (для арешту й притягнення до суду) за умови гарантії амністії та безперешкодного проїзду додому. Але О. Керенському, якого попередили, вдалося втекти, переодягнувшись у форму матроса.

Під тиском Вікжеля, заклики якого до досягнення компромісу та закінчення громадянської війни підтримали ліві есери та меншовики-інтернаціоналісти, а також такі масові організації столиці як Петроградська рада профспілок, Центральна рада фабрично-заводських комітетів і кілька районних рад, обговорення питання щодо створення соціалістичного уряду на широкій основі затягнулося на кілька днів. На початку переговорів представники центральних комітетів меншовиків і есерів були більше зацікавлені необхідністю пошуків військової підтримки для перемоги над більшовиками, ніж прагненням досягнути з ними домовленості. Однак, після провалу експедиції Керенського-Краснова змінилося співвідношення сил у меншовицькій партії. Ф. Дан та його група остаточно підтримали лідера лівого крила Ю. Мартова. Внаслідок цього, 31 жовтня на засіданні ЦК більшістю голосів (12 проти 11) ухвалив рішення, заради припинення кровопролиття, взяти участь в організації однорідного соціалістичного уряду¹⁷.

Водночас, і меншовики, і есери рішуче відмовлялися брати участь у створенні будь-якого уряду, до якого входили б В. Ленін і Л. Троцький. Вони вимагали також гарантій, що більшовики

не будуть грати головну роль у майбутньому уряді. Для цього пропонувалося, щоб основні міністерські посади не займали більшовики, щоб жодна з партій не мала більшості в уряді, щоб міністри входили до його складу не як представники партій, а на особистій основі. Головною умовою висувалося, щоб уряд був підзвітним не ВЦВК, а представницькому органу більш широкого складу, організованому за принципом Всеросійської демократичної наради, де б вірогідність того, що більшовики отримають більшість, була доведена до мінімуму¹⁸.

Спочатку, коли здавалося, що сили Краснова можуть взяти столицю і коли більшовики зіткнулися зі значними труднощами під час встановлення своєї влади в Москві, вони були частково готові піти на певні поступки щодо цих принципових питань¹⁹. У ці дні В. Ленін і Л. Троцький були зайняті організаційними та військовими справами, тому не брали участі ні у партійних зборах, на яких визначалася позиція більшовиків щодо проблеми уряду, ні в засіданнях ВЦВК, ні у нарадах з ініціативи Вікжеля. За їхньої відсутності домінуючою стала думка Л. Каменєва, Г. Зинов'єва, В. Мілютіна, О. Рикова, які дотримувалися поміркованих поглядів і вважали, що тільки коаліційний соціалістичний уряд на широкій основі уможливить забезпечення найшвидшого скликання Установчих зборів і підписання мирного договору. Їхня головна вимога полягала в тому, щоб до складу нового кабінету не входили представники існуючих класів і уряд мав здійснювати загальну політичну й соціальну програму, накреслену II з'їздом Рад. У ніч на 1 листопада 1917 р. представники ЦК РСДРП(б) Л. Каменєв, Г. Сокольников, Д. Рязанов на нараді комісії Вікжеля дали згоду на створення багатопартійного соціалістичного уряду без В. Леніна та Л. Троцького. Очолити новий уряд мали есери В. Чернов або М. Авксент'єв²⁰.

Саме в той момент, коли керівництво партії більшовиків схилилося до компромісу, меншовики й есери не виявили великої зацікавленості щодо досягнення домовленості з ними, сподіваючись на швидке повалення нової влади. Однак, після поразки Краснова, ЦК більшовиків відхилив лінію своїх поміркованих членів і зайняв жорсткішу позицію на переговорах з Вікжелем. Це відбулося, насамперед, тому, що зникла безпосередня загроза більшовицькій владі в Петрограді, а також тому, що в процес вироблення лінії партії знову активно включилися В. Ленін і Л. Троцький. Вони були категорично проти створення багатопартійного уряду й розгорнули рішучу боротьбу проти цього.

1 листопада 1917 р. під керівництвом В. Леніна відбулося розширене засідання ЦК РСДРП(б) за участю членів уряду, представників виконавчої комісії Петроградського комітету, Воєнної організації, профспілок²¹. Повідомлення Л. Каменєва щодо позиції делегації на переговорах із Вікжелем викликала протест з боку В. Леніна та його прибічників. Він заявив, що «політика Каменєва повинна бути припинена в той же момент. Розмовляти з Вікжелем тепер не доводиться ... Вагатися не можна. За нами більшість робітників і селян і армії. Тут ніхто не довіє, що низи проти нас; або з агентами Каледіна, або з низами»²². Позицію В. Леніна підтримала більшість ЦК. Відзначивши, що «угодовські партії» ведуть переговори з метою розколу революційного табору, підризу радянської влади та закріплення за собою лівих есерів, ЦК з огляду на постанову ВЦВК щодо продовження переговорів дозволив своїм представникам брати в них участь. Однак вони мали проводитися виключно з метою викриття «політики угодовства» та припинення спроб створення коаліційної влади²³. Але висунуті ЦК аргументи не переконали опозицію. 2 листопада 1917 р. ЦК знову зібрався з цього приводу. На засіданні розгорнулася гостра дискусія. В. Ленін звернувся за підтримкою до Петроградського комітету, який засідав одночасно із ЦК. Він писав: «Дуже прошу ПК **зараз** (виділено В.Л.) винести рішення проти угодовства і принести в ЦК»²⁴. Петроградський комітет підтримав В. Леніна.

Незважаючи на те, що підхід поміркованих членів ЦК був відхилений, Л. Каменєв і Г. Зинов'єв продовжували відстоювати потребу створення коаліційного соціалістичного уряду в ВЦВК, який 3 листопада підтримав їхню позицію. В. Ленін відреагував на це написанням «Ультиматуму більшості ЦК РСДРП(б) меншості», в якому опозиція ставилася перед вибором: або вона дотримується партійної дисципліни та підтримує політику, ухвалену більшістю, або будуть вжиті заходи щодо її виключення з партії²⁵. Разом із В. Леніним його підписали дев'ять членів ЦК – А. Бубнов, Ф. Дзерзінський, А. Іоффе, М. Муранов, Я. Свердлов, Г. Сокольников, Й. Сталін, Л. Троцький, М. Урицький. Для того, щоб зібрати більшість голосів і засудити членів ЦК, які підтримували ідею багатопартійного соціалістичного уряду, В. Ленін запрошував до себе в кімнату окремо кожного члена ЦК і змушував їх підписати ультиматум²⁶. Таким недемократичним шляхом В. Леніну, Л. Троцькому і Й. Сталіну вдалося отримати перевагу в ЦК і засудити згоду про створення багатопартійного соціалістичного уряду.

На знак протесту п'ять членів ЦК – Л. Каменєв, Г. Зинов'єв, О. Риков, В. Ногін, В. Мілютін – вийшли з його складу. В заяві, надрукованій 5 листопада, вони звинуватили В. Леніна та

його прибічників у згубній політиці, яка проводилася «всупереч волі величезної частини пролетаріату і солдат, які жадають найшвидшого припинення кровопролиття між окремими частинами демократії»²⁷. Одночасно із Раднаркомом вийшли В. Ногін, О. Риков, В. Мілютін, І. Теодорович, Д. Рязанов, О. Шляпников, М. Дербишев. Вони виступили із заявою, в якій зазначалося: «Ми стоїмо на позиції необхідності створення соціалістичного уряду із всіх радянських партій ... Ми вважаємо, що поза цим є тільки один шлях: збереження чисто більшовицького уряду засобами політичного терору. На цей шлях вступила Рада Народних Комісарів. Ми бачимо, що це веде до відсторонення масових пролетарських організацій від керівництва політичним життям, до встановлення безвідповідального режиму і до розгрому революції та країни»²⁸.

4 листопада 1917 р. переговори з Вікжелем припинилися. Однак соціалістичні партії Росії й України продовжували підтримувати ідею створення коаліційного соціалістичного уряду. Більшовиків підтримали лише ліві есери. 6 листопада один із лідерів лівих есерів В. Карелін заявив на пленарному засіданні ВЦВК рад: «Угода з правими соціалістичними партіями відпадає, і можливі переговори щодо угоди між лівими»²⁹. На наступний день, 7 листопада 1917 р., ЦК ПСР постановив довести до відома всіх місцевих партійних організацій, що «члени партії, тією чи іншою мірою причетні до більшовицької авантюри, а саме: ті, хто брав участь у здійсненні насильницького захоплення влади або працює в органах самозваної більшовицької влади, виключаються із партії»³⁰. Ще раніше, 2 листопада 1917 р., ЦК ПСР ухвалив рішення про розпуск Петроградської організації, яка на своїй конференції наприкінці жовтня 1917 р. висловила проти рішення ЦК щодо виключення з партії тих її членів, які разом із більшовиками брали участь у збройному виступі та не залишили засідання II з'їзду Рад³¹.

14 листопада 1917 р. ЦК ПСР прийняв резолюцію «Про організацію влади», в якій заявлялося про необхідність негайного утворення однорідно-соціалістичного уряду з представників усіх соціалістичних партій, що підтримували певну програму. Основними вимогами програми були демократичний мир, демократизація армії, скасування смертної кари, передача земель у відання земельних комітетів та ін.³². Однак ухвалення такого рішення було вже запізнитим, названі вимоги були вже закріплені першими Декретами радянської влади. Керівництву партії не залишалося нічого, крім прийняття ще однієї постанови – щодо відправки делегації до Могильова на нараду всіх демократичних організацій, для того, щоб там приступити до організації нової влади³³. У той же день ЦК ПСР виключив із партії членів Організаційної Ради Петроградської групи соціалістів-революціонерів і членів Центрального тимчасового бюро лівих соціалістів-революціонерів³⁴.

Загалом жовтневі події прискорили розкол у середовищі російських есерів – ліві відмежувалися в окрему партію. Установчий з'їзд лівих есерів відкрився 19 листопада 1917 р. у Петербурзі. В його роботі взяли активну участь представники Києва, Харкова, Катеринослава, Одеси, Чернігова та інших міст України. З'їзд ухвалив новий статут партії, обрав ЦК, а також висловився за підтримку політики більшовиків і за участь своїх членів у Раднаркомі³⁵.

Ідею створення коаліційного соціалістичного уряду підтримували й місцеві ради, в тому числі й в Україні. Так, Єлісаветградська рада зазначила в своїй резолюції, що «збройний виступ не може дати вірно вираженої волі населення і вносить у життя країни анархію. Питання про владу може бути реалізоване організованою демократією»³⁶. 3 листопада 1917 р. була надрукована резолюція Харківської ради робітничих і солдатських депутатів із вимогою створення однорідно-соціалістичного уряду³⁷. Об'єднане засідання Одеських рад робітничих і солдатських депутатів, Одеської Української ради та революційного комітету 13 листопада 1917 р. ухвалило рішення щодо необхідності термінового створення революційно-демократичного уряду Росії з представників усіх соціалістичних партій і обласних урядів³⁸. За створення багатопартійного соціалістичного уряду висловила й об'єднана Київська рада, яку після виборів 13 листопада очолив український есер Н. Григорієв.

Координаційним центром формування загальноросійського соціалістичного уряду став Загальноармійський Комітет при Ставці – громадська організація, створена 23 вересня 1917 р. з представників армійських комітетів всіх фронтів діючої армії, яка не визнала влади більшовицького Раднаркому. З 2 по 11 листопада 1917 р. у Ставці лідери російських політичних партій М. Авксентьєв, В. Чернов, О. Гоц, Л. Мартов, І. Церетелі, М. Скобєлєв та ін. разом із представниками національних регіонів вели переговори щодо створення міжпартійного соціалістичного уряду. Від Центральної Ради у переговорах брали участь Д. Дорошенко та О. Лотоцький. Але справа не була доведена до кінця. Раднарком оголосив учасників переговорів «ворогами народу». 9 листопада 1917 р. генерала М. Духоніна звільнили з посади Головнокомандувача,

20 листопада загоном солдатів і матросів під командуванням М. Криленка Ставку було розгромлено, М. Духонін у ході сутички загинув.

Отже, спроба створення коаліційного соціалістичного уряду, альтернативного більшовицькому, не реалізувалася. Загальноросійським соціалістичним партіям не вдалося сконсолідуватися й розробити чітку стратегію протидії, виділити з свого середовища сильного лідера, здатного об'єднати всі опозиційні сили. Натомість, більшовики діяли значно організованіше й рішучіше, розпочавши фактично репресії проти своїх політичних опонентів.

---

¹ Меньшевики в 1917 году. В 3 т. Т. 3. От корниловского мятежа до конца декабря. Ч. 2. От Временного Демократического Совета Российской Республики до конца декабря (первая декада октября – конец декабря). – С. 253.

² Там само. – С. 253–254.

³ Дело народа (Петроград). – 1917. – 26 октября.

⁴ Там само.

⁵ Земля и воля (Харьков). – 1917. – 9 декабря.

⁶ Второй Всероссийский съезд Советов. – М.-Л., 1928. – С. 39–40.

⁷ Центральний державний архів громадських об'єднань України. – Ф. 41. – Оп. 1. – Спр. 7. – Арк. 5.

⁸ Киевлянин (Киев). – 1917. – 27 октября.

⁹ Рафес М. Очерки по истории «Бунда». – М., 1923. – С. 261.

¹⁰ Там само. – С. 263–266, 421–422.

¹¹ Там само. – С. 442

¹² Там само.

¹³ Там само.

¹⁴ Гусев В.І. Бунд, Комфарбанд, євросекції КП(б)У: місце в політичному житті України (1917–1921 рр.). – К., 1996. – С. 31.

¹⁵ Рафальський І. О. Політична боротьба в Радах робітничих і солдатських депутатів України у 1917 р.: Дис. ... канд. істор. наук. – К., 1993. – С. 187.

¹⁶ Новая жизнь (Петроград). – 1917. – 30 октября.

¹⁷ Вперед (Москва). – 1917. – 4 ноября.

¹⁸ Октябрьское вооруженное восстание. – Т. 2. – Л., 1966. – С. 406.

¹⁹ Новая жизнь (Петроград). – 1917. – 3 ноября.

²⁰ Протоколы Центрального комитета РСДРП(б). Август 1917 – февраль 1918. – М., 1958. – С. 122.

²¹ Там само. – С. 124.

²² Ленін В. І. Повн. збір. тв. – Т. 35. – С. 43.

²³ Протоколы Центрального комитета РСДРП(б). Август 1917 – февраль 1918. – С. 130.

²⁴ Ленін В. І. Повн. збір. тв. – Т. 50. – С. 2.

²⁵ Протоколы Центрального комитета РСДРП(б). Август 1917 – февраль 1918. – С. 133–134.

²⁶ Там само. – С. 124–134.

²⁷ Известия ВЦИК (Петроград). – 1917. – 5 ноября.

²⁸ Там само.

²⁹ Протоколы заседаний Всероссийского Центрального Исполнительного Комитета Советов рабочих, солдатских, крестьянских и казачьих депутатов II созыва. – М., 1918. – С. 35.

³⁰ Партия социалистов-революционеров: Док. и материалы. – М., 2000. – Т. 3. – Ч. 2. – С. 48–49.

³¹ Там само. – С. 42–43.

³² Протоколы заседаний ЦК Партии социалистов-революционеров (июнь 1917 – март 1918 г.) с комментариями В. М. Чернова // Вопросы истории. – 2000. – № 10. – С. 26.

³³ Там само.

³⁴ Партийные известия / ЦК ПСР (Петроград). – 1917. – 10 декабря. – № 4. – С. 60.

³⁵ Партия левых социалистов-революционеров: Документы и материалы. – Т. 1. – М., 2000. – С. 26.

³⁶ Известия Елисаветградского совета рабочих и солдатских депутатов (Елисаветград). – 1917. – 1 ноября.

³⁷ Известия Юга (Харьков). – 1917. – 3 ноября.

³⁸ Известия Одесского Совета рабочих депутатов (Одесса). – 1917. – 15 ноября.

В статье проанализировано отношение общероссийских социалистических партий (меньшевиков, эсеров, Бунда) до большевистского переворота 1917 г., охарактеризовано позицию отдельных партийных групп в вопросе участия в Совнаркоме, раскрыто попытку создание коалиционного социалистического правительства от народных социалистов до большевиков.

Ключевые слова: большевистский переворот 1917 г., меньшевики, эсеры, Бунд, Совнарком, коалиционное социалистическое правительство.

The article analyzes the attitude of all-Russian parties (Mensheviks, Eseries, Bund) to the Bolshevik coup of 1917, reveals the position of individual party movements regarding possible participation in the Radnarkom, outlines the attempt to create a coalition socialist government from the People's Socialists to the Bolsheviks.

Keywords: Bolshevik revolution of 1917, Mensheviks, Eseries, Bund, Radnarkom, coalition socialist government.